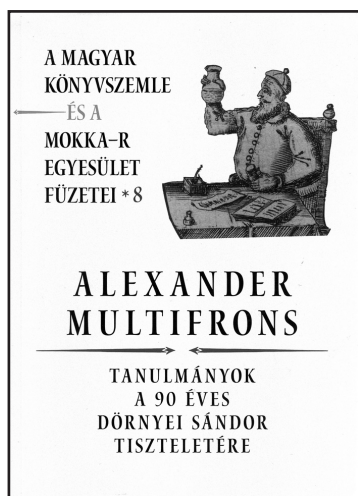

Emlékkönyv Dörnyei Sándor tiszteletére

A régikönyves kutatások publikációs fóruma 2008-ban új instrumentummal gazdagodott: a terület patinás orgánuma, a *Magyar Könyvszemle* és a *MOKKA-R Egyesület* közös sorozatot indított elsősorban olyan tanulmányok megjelentetésére, amelyek terjedelme meghaladja a folyóirat közlési lehetőségeit. A rendszeretlenül megjelenő vállalkozásban közreadott tomusok között akadnak alapvető monográfiák (*Borsa Gedeon: Andreas Hess*, 2013; *Viskolcz Noémi: Nádasdy Ferenc (1623–1671) nyomdái*, 2015), különböző tudományos konferenciákon elhangzott előadások szerkesztett változata (*A MOKKA-R Egyesület 2007. december 17-i felolvasóülésének anyaga*, 2008; *Biblia Hungarica philologica*. Magyarországi Bibliák a filológiai tudományokban, 2009; *Sylvae typographicae*. Tanulmányok a Régi Magyarországi Nyomtatványok 4. kötetének (1656–1670) megjelenése alkalmából, 2012) és jeles kutatók tiszteletére kiadott emlékkönyvek, közkeletű német elnevezésükkel *Festschriften* (*Magistrae discipuli*. Tanulmányok Madas Edit tiszteletére, 2009; *Crescit eundo*. Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára, 2011). A sorozat decemberben napvilágot látott nyolcadik egysége tartalmában a harmadik csoportba tartozik, *Dörnyei Sándor* 90. születésnapja alkalmából tisztelői jelentették meg az *Alexander multifrons. Tanulmányok a 90 éves Dörnyei Sándor tiszteletére* című, illetve alcímű emlékkönyvet.

Dörnyei Sándor csaknem hét évtizede a magyar könyvtárügy meghatározó személyisége. Kétségtelenül nem tartozik szakmánk sztárolt, karizmatikus egyéniségei közé, inkább kissé a háttérbe húzódva végezte és végzi nélkülözhetetlen bibliog-

Alexander multifrons : tanulmányok a 90 éves Dörnyei Sándor tiszteletére / szerk. Perger Péter. – Budapest : Argumentum Kiadó ; OSZK, 2016.– 214 p.

(A Magyar Könyvszemle és a Mokka-R Egyesület Füzetei; 8.) ISBN:978-963-446-781-6

ráfusi és fontos tudományos kutatói munkáját. A *Pázmány Péter Tudományegyetemen* szerzett 1948-ban bölcsészdoktori oklevelet. Tanulmányaira meghatározó hatással voltak az *Eötvös Kollégium* tagjaként töltött évek, sokoldalúságát, a tudományos munka iránti elkötelezettségét, kritikai gondolkodását és igényességét köszönheti a kollégiumnak. 1949-től az OSZK, 1950-től az *Országos Könyvtári Központ*, majd az OKK megszűnte után ismét a nemzeti könyvtár munkatársa volt. 1957-ben a forradalomban viselt szerepe miatt elbocsátották, a következő évben az *Országos Orvostudományi Könyvtárba* került, 1965-től pedig nyugdíjba vonulásáig, 1986-ig az *Országos Gyógyszerészeti Intézet* dokumentációs kiadványának lett szerkesztője. 1986-tól az OSZK *Régi Magyarországi Nyomtatványok* szerkesztőségének tagja.

Dörnyei Sándor meghatározott szakterületbe nehezen besorolható kutató, erre utal az emlékkönyv címe is: Alexander multifrons, vagyis sokarcú, sokoldalú Sándor. A kötetben közölt bibliográfia tanúsága szerint mintegy másfélszáz közleményt – kötetet, tanulmányt, cikket – publikált, témájuk szerint akad közöttük orvostörténeti, bibliográfiai, sajtótörténeti, könyv- és nyomdatörténeti. Mégis, egy szakterület a sok közül markánsabban jelenik meg; mégpedig az orvostörténet és az orvosi bibliográfia. Talán nem véletlenül, bár az életrajz alapján arra következtethetünk, hogy az orvosi könyvtárugy, orvosi bibliográfia művelése a nemzeti könyvtárból történt eltávolítása után lett egyfajta menedékké, életének meghatározó részévé, és lett „*gályapadból laboratórium*” – hogy *Németh Lászlót* idézzük, aki a szépirodalomból számúzve fordításokból élt az ötvenes években, és megkísérelte a napi robotot izgalmas kísérleti műhellyé változtatni. De sokoldalúsága, szerteágazó érdeklődése, erudíciója miatt személyisége nagyon is alkalmas az orvostörténet és az orvosi bibliográfia művelésére. Az orvostörténésznek ugyanis polihisztornak kell lenni.

Az eredetileg orvosi végzettségű, enciklopédikus tudású *Németh László* az orvostörténetet a történelem egyik segédtudományának látta, amely azonban nemcsak színes adatokkal gazdagítja a históriát, hanem – és ez a fontosabb feladata – egy másik szempontból, egy másik magatartásból, életmegnyilvánulásból: a betegségből, pontosabban a betegséghez közelítő orvos problémafölvetéséből értelmezi a kultúra lényegét: „*Az orvostörténet, mint az orvostudomány története, a kor elméleti leleményét, probléma-forgató bátorságát mutatja meg; mint kiváló orvosok története, a szentek és vezetők mellett az egyes korszakok legirracionalisabb alakjait*” – írta *Orvostörténet és szellemtudomány* című 1934-es tanulmányában. Az orvoslás, a gyógyítás többféle tudományterület szintézise, az európai újkortól alapvetően természettudományos alapozottságú, ám kezdeti, a mágiával, varázslással, vagyis a természetfölötti szférával való kapcsolatából sok mindent megőrzött; ha mást nem is, legalább a csodavárást, a gyógyulás hitét a legreménytelenebb helyzetekben. Racionalitás és misztika: az európai kultúra e kettős, összefonódó, egymást feltételező dichotomikus alapvonása (gondoljunk arra, hogy a középkori misztika egyidőben virágzott a skolasztika racionalitásával, *Avilai Szent Teréz* kortársa *Montaigne*, *Swedenborg* egyidőben élt *Voltaire*-rel) világosan kirajzolódik az orvoslás történetében. A görögöknél kialakuló két irányzat végső soron a mai orvostudományi paradigmákban is felismerhető. *Aszklépiosz* és a nevéhez köthető teória a gyógyítás nem természettudományos, kevésbé racionális elemeit hangsúlyozza, a kü-

lönféle pszichoszomatikus orvosi iskolák képviselői a görög orvosisten kései utódai. Az aszklépiádákban, vagyis a gyógyító szentélyekben folyó inkubáció, a feltehetően hipnotikus eredetű és talán kábítószerrel is elősegített templomi alvás mint terápia mellett kezdett kialakulni egy másik orvosi szemlélet, a Kr. e. V. században élt és egyébként nem kevésbé mitologikus személy, *Hippokratész* racionális, a tapasztalaton alapuló irányzata. Az „orvostudomány atyja” persze nem csak a nevéhez kötött, 52 írást tartalmazó gyűjtemény révén emblematikus alakja a gyógyításnak. Személyéhez kapcsolja az utókor az orvoslás etikai követelményrendszerének megfogalmazását. A híres „Eskü” az egyik legbehatóbban elemzett orvosi forrás; nem véletlenül. Biztos, hogy nem egy személy által és nem is egy időben állítottott össze; századok során, különböző korok etikai normáinak hatására alakult ki, végső formájában már a középkori Európa keresztény szellemiségét tükrözi az öngyilkosság segítésének (értsd: az eutanáziának) és az abortusznak a tilalmával.

Mennyi mindennel kapcsolódik az orvoslás! A Németh László-i tézis nyomvonalán vázlatosan érintettük a mitológiát, a kereszténységet, az etikát, a kémiát, a fizikát – és még mennyi kötődése van az orvostudománynak! Nem véletlen, hogy az orvostörténet-írás népszerű és fontos diszciplína, nehezen áttekinthető mennyiségű szakirodalommal. Dörnyei Sándor ennek a diszciplínának lett elsősorban művelője, illetve forrásanyagának feltárója orvostörténetész bibliográfusként. A magyar bibliográfiaírás jelemzője, hogy kiemelkedő művelőinek neve fogalommal vált; elég, ha csak annyit mondunk: *Szabó Károly*, *Szinnyei, Petrik, Kosáry* – és egy-egy alapvető bibliográfiai vállalkozás idéződik fel tudatunkban. A Dörnyei név is egyfajta fogalommal, az orvosi bibliográfia ideájává vált az idők során.

A *Perger Péter* szerkesztésében napvilágot látott kötet tanulmányai az ünnepeelt munkásságának megfelelő fejezetekben sorakoznak. Az írások szerzői pályatársai, tisztelői, olyan kutatók, akiknek működése kapcsolódik Dörnyei Sándor életművéhez. *Az orvostörténetész* című részben nyolc publikáció kapott helyet. *Deák Eszter* forrástanulmányában gróf *Széchenyi Ferenc* orvosától, *Kiss Józseftől* közöl három levelet, amelyek bepillantást engednek a főúr és értelmiségi alkalmazottja XVIII. századi viszonyába. *Körmendy Kinga* cikkében egy, az egykor az esztergomi székesegyházi könyvtárban, jelenleg az osztrák nemzeti könyvtárban található orvosi vonatkozású kódexet mutat be, *Madás Edit* pedig az OSZK-ban ör-

zött Ernst-kódexben található csodás gyógyulást taglalja. *P. Vásárhelyi Judit Samuel Spielenberger*, Lőcse és Szepes vármegye későbbi főorvosa XVI. század végi peregrinációjáról közöl eddig ismeretlen adatokat, illetve egy új bibliográfiai tétellel gazdagítja az RMK 3. kötetét. *Katarina Pekarová* tanulmányában a XIX. század végén megszervezett iskolaorvosi szolgálat működését mutatja be a mai Szlovákia területén, *Sarbak Gábor a Remete Szent Pál* közbenjárására bekövetkezett csodás gyógyulásokat ismerteti XVI. század források alapján. *Szelestei N. László* az egykori Vas vármegyei főorvos, *Komáromi János Péter* 1760-ban íródott nyugdíjazási kérelmét közli, és az orvostörténeti egység utolsó közleményében *Varjassy Péter* a leprások középkori elkülönítést vázolja. Tágabban ehhez a tartalmi részhez köthető három írással *Az orvosi bibliográfus* elnevezésű egység, melyben *Deáky Zita* módszertani jellegű írásában az orvosi értekezések néprajzi szempontú forrásértékét vizsgálja, *Kapronczay Katalin* az orvosi bibliográfia és biográfia XVI–XVIII. századi darabjait mutatja be, külön kitérve *Weszprémi István* magisztrális munkájának jelentőségére. *Kiss László* a magyar-cseh orvosi kapcsolatokat tárgyalja, írásában az 1770 és 1849 között a hazai orvosi karon benyújtott csehországi medikusok disszertációját és pályáját elemzi. A gyógyítás témájához sorolható *A gyógyszerészet-történetész* elnevezésű rész is, melyben szintén három tanulmány kapott helyet. *Dobson Szabolcs* írásában azt a folyamatot veszi górcső alá, amelynek során a patikákban készített gyógyszereket kiszorították a gyógyszergyárak által előállított termékek, *Hendi Fanni* és *Korondi Ágnes* társzerzőként jegyzett közleményükben a budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött egyik ősnymtatványban fennmaradt kézíratos XVI. századi receptgyűjteményt elemeznék. Hasonló kérdést taglal a *Kisdi Klára* és *Lauf Judit* szerzőpáros írása, a tanulmány az Esztergomban található és egykor *Filipec János* püspök pontifikáléjában megőrzött orvosi recepteket mutatja be.

Az orvostörténeti vonatkozású kutatások mellett Dörnyei Sándor maradandó érdemeket szerzett a régi szerzői hungarikák bibliográfiai feltárásában; munkásságának erre a területére utal *A hungarica-bibliográfus* című fejezet két írása. *Perger Péter Zsámboky János* egy eddig ismeretlen *Plautus*-kiadását és annak egy XVI. századi hazai olvasóját mutatja be. *Szvorényi Róbert* közleményében *Eperjesi Serédy Márton* eddig publikálatlan és az 1670-es években keletkezett magyar nyelvű versét közli. Három tanulmány olvasható *A sajtó barátja* elneve-

zés alatt. A Péter Mihály – Péter H. Mária szerzőpáros írása az Erdélyi Múzeum Egyesület Orvosi Szakosztálya által megindított Értesítő című periodikumot mutatja be. Rózsa Mária a Habsburg-monarchia német nyelvű sajtójában publikáló orvosokat tárgyalja, V. Ecsedy Judit közleménye pedig egy 1793-ban megindítani szándékozott, de megghiúsult, soha meg nem jelent újság tervezetét ismerteti. A köszöntő írások következő egysége *A minden iránt érdeklődő humanista*, ebben a részben öt tanulmány olvasható. Csobán Endre Attila Zsámboky egy 1603-as kiadású munkájának díszcímlapján látható orvosi és alkímiai szimbólumokat tárgyalja, Gazda István a Magyar Tudós Társaság felkérésére Vörösmarty Mihály és Czuzor Gergely által írt és 1848-ban kiadott nyelv-könyveit taglalja, Kovács Eszter pedig Rumer Gergely (1570–1627) jezsuita szerzetes irodalmi működését vázolja. Magyar László András *Műveltség* című esszéjében azt a kérdést boncolgatja, hogy mi okozza a műveltség jelenkori válságát. Kissé lehangoló, ugyanakkor roppant gondolatgazdag és tartalmas írásában a válság alapvető okát abban látja, hogy

napjainkban az emberekre nem hasznos munkaerőként és közösségalkotó lényként van szükség, hanem a javak puszta fogyasztójaként. *Perjámosi Sándor* cikkében a szegedi Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének 1920-as megalakulását és kezdeti működését vázolja.

A szaktanulmányokon túl egy személyes hangú köszöntő is helyet kapott a kötetben. A tomus első szerkezeti egysége *A jó barát* című, melyben az egykori Eötvös-kollégista társ és barát, a népzene kutató *Sárosi Bálint* köszönti Dörnyei Sándort, és idézi fel, hogy az ünnepelt az ő munkáját is segítette sajtótörténeti kutatásaival.

Dörnyei Sándor írásainak bibliográfiája, rövidítések jegyzéke, személy- és helynévmutató, valamint a jókívánságait küldő személyek jegyzéke teszi teszi teljessé a kötetet, melynek írásai magas szakmai színvonalon gazdagítják a tágon felfogott művelődéstörténeti szakirodalmat, és méltó módon köszöntik az ünnepeltet.

Pogány György

Tipográfia régtől fogva. A nagyváradi nyomdászat 450 éves története

Öt évszázad történetét foglalja össze a *Tipográfia régtől fogva. A nagyváradi nyomdászat 450 éves története* című díszalbum, melyet a magyar kultúra napján mutattak be a nagyváradi Sonnenfeld-házban.

A díszalbum két szerzője és szerkesztője, Boka László, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos igazgatója és Emődi András, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület levéltárosa is részt vett a könyvbemutatón. A szerkesztőkkel Lakatos Attila történész beszélgetett a kötetéről, melyben a 16. század tipográfiatörténetét Bánfi Szilvia (könyv- és nyomdásztörténész, OSZK), a 17. századét V. Ecsedy Judit (irodalom-, könyv- és művelődéstörténész, OSZK), a 18. századét Emődi András dolgozta fel.

Boka László a 20. századdal foglalkozott 1948-al bezárólag, míg a 19. századot feldolgozó tanulmány kuriózum, mert a szerkesztők Naményi Lajos (1868–1905) történész tanulmányát emelték be a kötetbe, mely már 115 éves ugyan, de ennél teljesebb leírás azóta sem született a korról.

Az OSZK–Argumentum közös kiadásában 2016 végén megjelent album nagyváradi bemutatója után 2017 márciusában az OSZK-ban is kerekasztal-beszélgetést tartottak a kötetéről.

<http://www.oszk.hu/node/3086>